

EGS-i TALLINNA OSAKONNA LAUALEHT

PÕLVNEMISLUGU

Nr.21
veebruar
2001.a.

Sugu ei lahku soosta, võsu ei veere kännusta. (Väike-Maarja)

Eesti Genealoogia Seltsi juhatus kogunes laupäeval 20. jaanuaril Tallinna Kultuurirahvaülikooli ruumidesse järjekordsele koosolekule. Eelmine toimus eelmisel aastal Tartus. Koosoleku päevakorras oli:

1. Ühispildi tegemine – Puss jt. internetifotograafid
2. Saaremaa ja Tallinna osakondade esimeeste tutvustamine – Kesküla
3. Tartu osakonna tegevusest – Lankotsa ja Münteli puudumisel - Puss
4. Väljaarvamine seltsi liikmeskonnast – Tuulik, Maine, osak. esimehed
5. Tegemata asjad (logo, kirjaplang, seltsi visiitkaart, juhatuse liikmete visiitkaardid, seltsi uus pitsat, osakondade pitsatid, tunnuslause seltsi lipule) – Mägi, Mäerand, Kesküla
6. Kodulehekülje arengusuunad – Puss
7. Seltsi juriidiline aadress ja põhikirja täiendused – Roomets, Kesküla
8. Seltsi tegevuse strateegia kujundamine – Kesküla
9. Aastakoosolek Viljandis –Kesküla
10. Suvepäevad Audrus – Neitsov, Kesküla

Kuna kavandatud oli ka praeguse juhatuse pildistamine, siis avaldame seal Peeter Kippasto tehtud pildi ka tänases lehes:

Istuvad: (alates vasakult) Aita Mägi, Heldi Lember (Saaremaa osakonna looja ja juht), Marje Neitsov, Pille Mäerand, Harri Talvoja

Seisavad: Fred Puss, Kalle Pullmann, Raivo Maine, Kalle Kesküla, Harry Tuulik, Are Saarne (Tallinna osakonna esimees) ja Ants Roomets.

Juhatuse liikmete tiitlid ja ametid on lugeda "Põlvnemislugu" nr. 19 juhtkirjast. Pildilt on puudu ja ei osalenud ka koosolekul Tiina ja Maidu Tafenau Viljandist ja Jaks Lankots ning Jüri Müntel Tartust.

TALLINNA OSAKONNAGA LIITUNUD UUSI LIIKMEID

JUTA KUIK, 1946	Harjumaa, juta.kuik@embi.ee	KIHELKONNA KARJA HALLISTE KUUSALU	Köster Köster, Rens, Vaher Kuik Eintrei, Randlepp
ANDRI RIID, 1972	Tallinn, andri@dcc.ttu.ee	JÄMAJA KOLGA-JAANI VILJANDI	Riid Riid Adul, Adulas, Köönberg
KERSTI PÄRTELPOEG, 1949	Tallinn, Kersti3@hotmail.com	TÜRI NARVA linn	Kilgas Annik
ANDRES VALDRE, 1970	Tall. Andres.ValdreE@hotmail.ee	JUURU VÄNDRA NARVA	Velberg, Roba, Niitsmann, Linder Velberg, Roba Kri(e)senberg, Wander
JELENA RAUTSIK, 1964	Tallinn, jelena@ear.ee	PAISTU URVASTE OTEPÄÄ	Kukk, Vares Rautsik Vaher

Tallinna osakonna toimkond: (vasakult) Peeter Kippasto, Jüri Pill, Väino Mäe, Hannes Tökke ja Signe Tael. Märkus: Osakonna toimkonna esimees Are Saarne vt. seltsi juhatuse pildilt.

VANA ÕU

Istun üksi vanas õues,
tammeladvus lõõtsub tuul,
tammelehed kohisevad,
ammu mulda läinud muud:

läinud, kes siin toobreid kandsid,
viisid tuppa tulepuud,
kõnelesid, arutasid,
targu muigutasid suud,

kes siin kangutasid kive,
nii, et valutasid luud,
kündsid, külvasid ja niitsid,
kuni halliks luitus juus,

õhtul väsind, siiski laule
õues laulsid suvekuul –
ja nad oma elutarkust
lastelegi andsid truult –

istutasid õuetammed;
tammeladvus lõõtsub tuul,
tammelehed kohisevad
nagu kõneleksid puud.

*Minni Nurme
Kogust "Sookailudes on loitsud"*

Selles lehes siis rohkem juttu endisaegsetest kohtutest ning kohtuskäimistest.

Kevadine EGeS poolt korraldatud kirikuekskursioon tuletas meelde loo

KULLAMAA KIRIKU PINGISTIKUST JA SEAL ISTUNUTEST.

Elu pole kunagi olnud üks lillepidu otsast otsani. Ikka on olnud nende helgete päevade vahel ka nukramaid hetki või hoopis halbu päevi. Ikka on olnud võite ja kaotusi, arveteklaarimisi või isegi kohtuskäimisi ja kaklusi.

On kakeldud oma õiguste eest, oma maatüki eest, on kakeldud kenama näitsiku pärast. Aga on kakeldud ja kohut käidud ka istekohtade pärast kirikus. Ja seda mitte sellepärast, et istekohti vähe oleks, vaid hoopis teisel põhjusel – kes kellele kuklasse vaatab.

On aeg, kus kirikus valitseb range istumisjärjestus – ikka kihelkonna auväärsemad ja vägevamad esimeses reas, veidi kergemad vennad nende taga. Mida vähem tiitleid ja kergem rahakott, seda kaugemal altari. Ikka mehed paremal ja naised vasakul.

1660-ndate paiku pörkuvad kokku kahe kange mehe huvid Kullamaa (Goldenbecki) kiriku istekohtade pärast. Asi läheb 1663-l aastal kohtusse.

Kas põhjustab selle 1628-l aastal ehitatud uute pinkide asetus või mõne mehe ambitsioonid, teaksid vast asjaosalised ise. Küllap oli seal omamoodi mõlemal õigus. Kui 1628-l aastal uuendatakse kiriku pingistikku, laseb iga mõisaomanik oma perele ehitada pingi, maksab selle kinni ja laseb pingi sisse lõigata oma nime ja aastaarvu.

Peale uute pinkide kasutusele võtmist oli meeste poolel istumisjärjestus:

Kolm auväärsemat kohta, näoga altari poole ja profiilis kirikuliste poole, selja taga kivisein.

1. Pastorite ja külavaimulike pingistik. Selle kõrval

2. ja 3. Koluvere lossi omanike istekohad. 1595 – 1846? (1652) on loss Rootsi kuninga omand. Siin asub riiklik ametkond, mida juhatab lossipealik. Kullamaa kirikusse pinkide ehitamise ajal on lossi valdajaks Jürgen von Maydell. Tema maksab kinni teise ja kolmanda pingistiku ehituse külgseina äärde. 1646 või 1652 kingib Rootsi kuninganna Kristiina lossi kindral-leitnant Friedrich von Löwenile (Loewen). Nii saab teise pingistiku omanikuks von Löwen ja kolmas pingistik seinä ääres jääb Maydellidele.

Järgnesid istekohad näoga altari poole ja seljaga kirikuliste poole

1. Esimene pingistik kuulub Berend Otto I Liewenile (sureb 1649), Parmeli (Liivi) mõisa omanikule ja tema poeg Berend Otto II Liewenile (1625 – 1700). Samal pingil istub ka Jürgen Liewen (1580 – 1659), Stenhuseni (Teenuse) mõisa omanik, Berend Otto I Lieweni vend. Jürgen Lieweni ainuke poeg ja ainuke pojapoeg langevad lahingus. Oma maavaldused jagab ta oma väimeeste Christian von Tolli ja Ernst Johann von Bergi (Luiste mõisast) vahel. Peale vana Berend Otto ja tema venna Jürgen Lieweni surma jääb esimene pingistik Berend Otto II Liewenile.

2. Liewenitele järgnesid Bergid, Luiste ja Loodna mõisate omanikud ja Bergid, Päri (Kattentack) mõisa omanikud.

3. Kolmas pingistik ehitatakse kiriku kulul ja kirjadega ja on mõeldud kirikujunkrutele.

4. Neljas pingistik ehitatakse Christian von Nien (Nyen?) rahade eest. Lisaks annetas ta kirikule veel rahagi (5 Herrendaler Koppar).

5. Viies pink kuulub Piirsalu mõisa omaniku Martens'i pärijatele.

Tüli tekib kahe kange mehe vahel. Ühelt poolt Parmeli (Liivi) mõisa omanik Berend Otto II von Liewen (1625 – 1700), Rootsi armee ooberst, 1653-st aastast Rootsi kuninganna Kristiinalt saadud vabahärra tiitli omanik. Talle kuulub kihelkonna vanim ja suurim mõis, mis on olnud tema esiisade valdusteks juba 1389-st aastast alates. Pealegi oli Berend Otto II Lieweni esimene naine Koluvere lossi omaniku Friedrich von Löweni tütar – paruness Elisabeth von Löwen.

Teiselt poolt tuleb mängu kunagi sellel esimesel istmel istunud Jürgen Lieweni tütre tütre mees – Gustav von Lode, sündinud Kukrusel (?). Abiellub ta Dorothea von Bergiga, Jürgen Lieweni tütre Helene ja Ernst Johann von Bergi tütreaga. Dorothea saab abielludes kaasavaraks Pall (Loodna) mõisa. Mõis eraldatakse Koluvere lossist 1505-nda paiku. Gustav Lode leiab, et kuna Loodna on eraldatud Koluvere lossi maadest, laienevad mõisale ka lossi privileegid. Ta ei ole nõus istuma oma äiapapa kõrval teises pingireas. Täie õigusega istub ta esimesse pinki. Seda võtab aga Berend Otto II von Liewen solvanguna.

Kahe mehe vaheline tüli tuleb arutusele 7.septembril 1663. aastal kokkutulnud Maapäeval. Oma kirjas Maapäevale kurdab Berend Otto, et Gustav Lode ei lase tal istuda rahulikult oma pingis. Kasutab vägivalda. On pingilt tõuganud Berend Otto poja. Väljaspool kirikut kasutab sõimu ja levitab laimujutte.

Seletuskirja kirjutab ka Kullamaa selleaegne pastor Heinrich Göseken (1612 – 1681), kes on Kullamaal pastoriks aastatel 1641 kuni 1681. Ta kirjutab, et istumisjärjestus kirikus on alati olnud järgmine: kõige ees, seinä ääres pastorid, siis Koluvere lossi omanik. Näoga altari poole olev esimene pink kuulus Liewenitele, neile järgnesid Bergid Luistest ja Pärit. Kolmas pink kuulus Romanovitsile, talle järgnesid Christian von Nien ja Friedrich Johann Baranov.

Viimane pingirida ei kuulunud üldse "härradele", vaid hoopis kihelkonna käsitööliste.

Maapäev otsustab, et esimene pink oli ja jääb Liewenite pingiks. Iseasi kui palju Berend Otto II von Liewen üldse Kullamaa kirikus käis ja sellel pingil istus. Sõjaväelasena, nagu ta oli, viibis rohkem kodunt ära kui kodus. Sellel perioodil oli tal Tallinnas maja, olid aga juba tekkinud esimesed maksmata vekslid. Maetakse Berend Otto mitte Kullamaa kirikusse, nagu ta esiisad, vaid Tallinna Niguliste kirikusse.

Kihelkonnakohus, osaliselt I, osalt II astme talurahvakohus 19. saj. Eesti- ja Liivimaal. Kihelkonnakohus ainult lepitab mõisa kogukonnaga. Teist astet nimetati ka kreisikohtuks. Peksta võidi mehi 15 – 18 kepihoopi, naisi, vanu alaealisi vaid 30 vitsahoopi. Kolm korda karistatu läks haagikohtusse, kus võidi määrata kuni 100 kepihoopi.

Maakonnakohus – talurahvakohus Balti kubermangudes 1816/19.

Vallakohus (algsetl mõisakohus, 19. saj algusest kuni aastani 1887 kogukonnakohus). Pädev talupoegade omavahelisi tsiviilasjus. 3 – 6 liiget, valitud talupoegade poolt endi hulgast.

Eri aegadel eksisteerisid veel ülemtalurahvakohus, rahukohus ja vaeslastekohus.

ORST

ehk SULTS-MATSI JA KOMMISNÖÖRI VEIDER KOHTULUGU

“Orsti” lugu on tõestisündinud lugu, sest selle tegelased on kõik elanud Holstres. **Juhan Kunder** (1852. - 1888.a) sündis Holstres, Kovalu talus. Ta oli minu emapoolse vanavanaisa Hain Henno poolvend. Järgneva loo, mis oli Juhan Kunderi poolt Holstre keelemurdes kirja pandud 1874. aastal, on ümber kirjutanud ja säilitanud Leida Pill (sünd. Henno), kes on samuti sündinud Holstre valla Kovalu talus, kuid märksa hiljem. Juuresoleval pildil on noor Juhan Kunder.

Jüri Pill

Mõnikõrd võib inimene väikese asja pärast suure kimbatuse sisse saia ja ku ta sis esi viil ka rumal om, sis võib asi viil õige alvass minna. Aga ku inimesel oma tark aru pähen om – või nagu Sults-Mats ütleb, ku tal ää koluva om – sis pääseb ta kergesti kimbatusest jälle ära ja tiib tõisele viil äbu päälegi. Sihansid mihi om aga õige vähä lüüda, sellepärast piias aga inimese, kes esi mette “koluva miis” ei ole, ennast sihanside asja iist oidma.

Ma kõnele teile üte luu, kust te esi näida võide, mihast kahju mõni väike asjake tiib ja kuidas üits tark inimene säääl abi lövab, ku tõine mitte mäagi ei mõista tetä.

Sii asi oli ninda. Me olime meneveeaasta Jaani päeva õhtu Olstre Kiviküla jaanikul. Kiviküla poisi olive maailmatu suure aakuhja ülesse tennu ja poole vaati toopõlut ka tuunu. Mummu Kaarli oli ütsinta lassi õlut manu võtnu: pidu näus õige tore tulema. Lukk-Mats oli viiuli lõõjas tellit. Kuuse Piiter oli torupilli manu võttan ja Kommisnööri sarve.

Kommisnööri es ole küll kutsut, aga temä oli esi tullu. Ninda arvate ku juba pimesse läits pand Allasse Madis viivle tiguga aakuhja põleme ja Mummu Kaarli lei õlle lassi punni päält ära, rüübas õlut ja õisas esi: “Õissa Jaanipäev!” Ah sa jumal, kuidas nii kuiva aa säääl põleve! Kadaja kübeme särisesivi nagu oles mõni räimi küdsatanu; suitsu pailu es näegi, sest et aa kangesti kuiva olive ja õõ ka suitsu karva oli. Kas nii tõise inimese mede tule ära näive, või es näe, sii oli üits kikk, nevä panive oma jaaniku ka põlema. Raassilla mäe pääl, Jänespäral, Kipi tii lahkmele ja Koodioru taga põleve tule ku küünla. Ah sa pime, sii oli ninda ilus vaata, et õige lust oli.

Nüüd võtt Lukk-Mats viiuli kotist välja ja nakas timmä, käänt ikki ütte ja tõist pulka ja lõngut esi sõrmega kiili: timm, timm, timm. Vahel tõmmas jälle viiuli loogaga: iiiii - aaaa - iiiii - aaaa. Kuuse Piiter võtt torupilli, pand uue munstüki sisse, käänt ääletoru taga poole ja uut nüüd Matsi; temal oli kergem, sest ega torupill timmist ei taha. Nagu nii uue aja inimese om, ninda olive ka mede mängumehe. Nevä tahtsive üte kõrrage kikk kolm mängä. Mats üteli, et nevä kolmekesi olevat moosekandi, või pilli kuur. Noh nüüd olive valmis! “Mis lugu me lõõme?”, küsk Kommisnööri. “Narva sõa lugu”, üteli Mats. “Ei, lõõme parem vanapagana lehepilli lugu,” kitt Piiter, “sii mulle kergem aja.” – “lõõme seda jah,” üteli Kommisnööri kah. Nüüd nakati lüüma. Oh tee pimedede. Küll leive ilusti! Ma ei ole maa päälgil änam sihast mängu kuulu. Küll olen Moskvan ja Pieterpurin ja kes täab kunn viel ära kännu, aga sihast mängu, nagu Mats, Piiter ja Kommisnööri mängisive, ma mitte es kuule. Mõnikõrd, ku ma üüse üles äräna, tuleb ta kohe miile. Kige elem oli sarve ääl ja viis ikki käus: Tuo ludu, luo ludo, tuo luda luttu! Tuo ludu, luo ludo, tuo luda luttu! Viiuli eli oli just Kaasiku väikse Manni laulu elu muudi. Mõnikõrd just nagu oles viiul kõnelnu ja üitskõrd oli just ninda, et mia tävesti kuuli, kuidas viiul laul: “Üle mõtsa lugu!” Torupill lei jälle sekkä: “Jorr, jorr, jorr, joo jorru, joo jorru, joo jorrol!”

Nüüd jätsive järgi, Kommisnööri üteli: “Allasse Madis, anna õlle lass siia, kurk kuivab ära.” Aga ninda pia, ku Madis selle lassi and, nakas Kommisnööri juuma, et ei jäta änam järgi.

“Sõge, jäta nüüd meile ka üle”, üteli Mats ja tõmmas esi Kommisnööri kukurt pidi alla poole. Ninda ku ta tõmmas, läits Kommisnööri suu lassi augu mant ära ja lassist juusk õlut ku laginal Kommisnööri kaala. “Säh, lass!” üteli Kommisnööri ja that Matsile plaugamat pähe panna, aga Mats juusk ära. Nüüd nakas Kommisnööri põhjama ja üteli kallil õhtul: “Uuta, sa rõpus, ku ma su kätte saa, ma su nülli. Üte orsti ma sulle anna ja sii peab orst olema, mihast enne viil ei ole kennigi nännu. Pia sa meelen, üte orsti sa mu käest saad!” Nüüd ürtas Mats kaugelt vastu üteli: “Mis orsti sa annad? Kelle orsti andja sa õige oled?” Kommisnööri üteli jälle: “Pia sa meelen – üte orsti sa mu käest saad!” – “Keda sa ähvardad! Kas ma su koer ole, või mis sa arvad?” – “Orsti sa saad!” üteli Kommisnööri viil uuesti. Nüüd üteli tõise kah: “Kommisnööri, ära ähvarda ninda,” aga Kommisnööri es üteli muud midagi, kui: “üte orsti sa saad”.

Mats sai vihases ja üteli: "Jumalage! Mia lää ära ja, Kommisnöör, sio kaeba ma kohtusse, küll me sis näeme, mihande sii orst om!" Tõise osative ka viil ja ütli: "Mats, ära jäta, kaeba kohtusse! Me oleme tunnistaja."

Nüüd naksive kikk poisi nägelema ja jagelema: üits oli Matsi puult, tõine Kommisnööri puult. Seni oli tuli ära kistunu ja ölu juudu ja ninda lätsime me kikk pahaste meelega ära. Kodu minnen kuuldi Raassilla mäelt laulu ja pillimängu, Koodi-orun lauldi ning uigati, aga ütsinda mede pidu oli rikut ja sii oli kikk Matsi ja Kommisnööri süüd. Oles sii Kommisnöör mitte tullu, asi oles ää ollu. Tema oli mineve-aasta jaaniku mann ka riellu ja sellepärast nii tõise teda es ole kutsund, aga mis sa ära tiit, ku inimene esi tuleb.

Minul oli sii üits kikk, kas ta mineve-aasta riell, või es riidle, aga täo lei ta ilusti sarve.

Ja Mats oli ka esi miu arust süüdlane, mis ta tõmbas teda arja pidi. Tõisel oli puhas ame sannast tullan sellan ja nüüd juusk lassist ölut amme pääle, - kus sel Kommisnööriil sii mõskja om ja kas sii ame maast võtta om. Mia ütli: "Mia ole Kommisnööri puult, kun me kohtusse lääme, mia tunnistata temä puult."

Jaanipäeval oli kiriku aian kikk täada, et Kommisnöör ja Mats eilä kakelnu. Mõni üteli viil, et Mats Kommisnööriile poole pääd otsast ära lüünu ja et Kommisnöör Matsi viiuli ära lõhkun, ja et kikk tõise poisi kohtusse minevat.

Ja oli ka Mats pimeke Kommisnööri kohtusse kaevanu. Külakubjas tõi ka miule käsu, et piad riidi mõisan tunnistajas olema. Miu emä eitusi ära, küsis miu käest; et Juhan, kas sia ka kaklid, või mis sa säääl teid? Mia ütli: "Sõge, es kakle! Miu kutsuti pallalt tunnistama."

Noh, ää küll, me mõtlime nüüd kikk, et kellele sii kohus nüüd mõistse, kas Matsile või Kommisnööriile. Titruku ja naise ütli, et kommisenöör saab pessa, mis ta ähvart. Mehe ütli, et Mats saab pessa, mis ta Kommisnööri arja pidi kisk. Mia arvasi: ei tule sest kohtukäumisest midagi välla! Kohtumehe ütli: tii teite ise nalla, mis kohut te otsite. Karjapoiss Jaak üteli jälle: Kohus mõist ikki Kommisnööriile – tema viib kirjutajale meelehääd ja annab kohtumehele viina, või tema ei tää, kudas kohut kävas.

Juba oli nellapäev kähen. Miul es ole küll midagi süüdu, aga sellegi pärast oli nagu irm, edimest kõrda mõisa minnä. Mõtli – et kun na talvel Koigu Märta pressive, nõnda ek võiva na miu ka pressi. No ääke küll.

Nellapäeva õhtu tuleb Kommisnöör meile ja suur vana rangi pale kähen. Me küsime: "Mis sa selle suure rangi palega tiid?" Tema üteli: "Ei tii midagi, mul om teda esi vaja. Kovalu perenaine, kas siol taariraba om?"

Emä üteli: "Om küll." – "Anna mulle üits mati-täveke taari raba!" – "Mis sa selle hapu rabaga tiid? Sii es kõlba sigadele", üteli emä. Kommisnöör üteli jälle: "Anna pääle ära, või ta su vaeseks tiib." Emä üteli kah: "Kadri, mine tuu sõglage taaritorrest raba! Täidame ta palve ometi ära." Kommisnöör võtt raba, ai rangi-pale raba täus ja läits jälle minema. Me mõtlime kikk, et nüüd om ta kohtu irmu pärast ullus lännu. Esä tuli värati pääl Kommisnööriile vastu, teret ja küsk: "Kus sia selle lige rangipalega lääd?" Tõine üteli: "Ega sii rangi-pale ei ole; sii om üits tõine kallis asi. Jumalage, Kovalu peremiis."

Riidi olime ka kikk Olstre mõisan. Ilus ilmake, ninda lämi ja lahe nagu sannake. Me olime mõisa ussen puie all mahan ja Kommisnöör oli kah säääl. Temä üteli, et küll om ää tüüpäaval ninda saksa tetä. Kuuse Piiter üteli jälle: "Uut, uut, küll sulle täempe saksa tetäs!" – "Kis mulle seda saksa sis tiib?" irvit Kommisnöör.

Nüüd õigas äkki Kasak: "Lukk-Mats, Kommisnöör ja tunnistaja, tulge kohtu ette!"

Oh sa eldeke, kuidas sii värin meist läbi käis. Karrasime kikk maast üles ja üits üteli ikki ütele ja tõine tõisele: mine sina ehen. Riimaku Märta üteli: "Näe, näe, vitsu viias talli." Kommisnöör naar vastu: "Sõge poisike, sii om pääkohtumehe obesa änd, ega see vitsakimp ei ole." – "Ah änd jah," üteli nüüd Märta kah. Noh, lätsime nüüd kohtutuppa. Suur panase kaleviga laud oli tuan, kelle mann kohtumehe ja kirjutaja itsive, ja meid kästi keset tuba seisma jäia. Mia mõtli: "A eldeke, Mats ja Kommisnöör, mis teist nüüd saab!"

Pääkohtumiis küsk: "Kuule Kommisnöör, mis pärast sa seda Lukk-Matsi ninda ähvartid?"

Kommisnöör: "Mia teda es ähvarti, mia lubasi talle pallalt üte orsti anda."

Pääkohtumiis: "Mispärast sa talle seda orsti lubasid anda?"

Kommisnöör: "Tema kisk miu arjapidi ja ai lassist ölut kaala."

Pääkohtumiis: "Mats, kuidas sii asi oli?"

Mats: "Mia tei pallalt nalja, aga tema ähvart irmsasti ja lubas miule üte sihast orsti anda, mihast kennigi es ole viil nännu."

Pääkohtumiis: "Tunnistajamehe, kas sii om õige, mis nii mehe siin kõnelevi?"

Me ütli ütest suust kikk: "Õige jah!", aga Mats oli Riimaku Märtille raha and, et Märta tema poole tunnist ja Märta taht ka Matsi poole tunnistata ja üteli: "Ei ole õige!". Mis pääle ta selle sõna üteli, seda ei tää kennigi. Kohtumehe küssive nüüd: "Märta, mis sul säääl õige ei ole?" Märta üteli: "Matsil om õigus, muud midagi!"

Nüüd nakas kirjutaja noorsant ka kõnelema ja üteli: "Noh, Märta, räägi siis sina, kuidas see tüli tuli ja kes süüda'lane on?" Märta ei lausu musta ega valget. "Noh, räägi, räägi!" üteli kirjutaja, "kui sa ei räägi, saad viisteistkümmend pauku vitsu." Nüüd tuli Märtille suur irm ja värin pääle ja temake nakas ikkma ja üteli ikuse ääle: "Rääk, rääk, rääk." Kik nakasiva naarma ja meil tuli ka naar pääle.

Märta es tää, mis sii rääkimine om, tema mõtel, et kirjutaja noorsant käsk teda rüaräägu äält teta ja tema nakas ka rääkma.

Kohtumiis üteli: "Sia, Märta, ei tää maast ega ilmast midagi. Pea parem suu kinni!"

Nüüd küsiti Kommisnööri käest uuesti: "Mis sa ähvartid ja mis pärast sa ähvartid?" Kommisnöör üteli aga ikki: "Mia es ähvarta ja mia es ähvarta! Mia lubasi Matsile pallalt üte orsti anda."

"Mats, kas sa orsti kätte said juba?" küsk viimati kohtumiis. "Es ole kedägi orsti," üteli Mats.

"Või es saa? Kus ta siss jäi?" küsk Kommisnöör, "eilä õhtu viisi ma orsti teile ja pani siule kirstu kaane pääle."

Mats mõtel raasike ja üteli siss: "Ega sii orst es ole, sii oli üits vana taarirabane rangi pale." Kommisnöör tei õige tõsitse näo ja üteli: "Noh, sie ep sii orst oli, mis ma sulle anda lubasi. Ma ütli ju, et ma sulle üte orsti anna, mihast enne viil kennigi es ole nännu."

Oh sa eldeke! Kuidas nüüd kohtumehe naarma naksive. Mede poisi es jõuva ka änam naaru kinni pidada, esmalt puristive läbi mokke, siss naksive suure äälega kakastama ikki: ah, ah, aaa! ah, ah, aaa!

Viimati ütlet pääkohtumiis: "Noh, kohtukäija, nüüd om tede asi lõpetet. Mats om orsti kätte saanu ja nüüd minge tede süüma!"

Meie tede küll es lää süüma, aga vällan naarsime, et maa värisi. Mats es tää esigi enam, mis ta äbu pärast tei. Kommisnõör ütlet ja parast Matsi: "Kae nüüd, kisu viil tõine kõrd arjapidi!"

"Põlvnemislugu" nr. 20, lk 9 ilmunud Ants Tulbi kirjutises "Esindasin suguselsti kokkutulekul EGeS-i" oli juttu Piista Küla Suguselsti kokkutulekust.

Üks lugeja ütles end mitte hästi aru saavat, mis on küla suguselst.

Vastuseks ja ühtlasi ka teistele selgituseks on siia juurde lisatud pilt Piista Küla Suguselsti 1996.aasta kokkutulekuks valmistatud kleepsust, mis annab selgema ettekujutuse.

See pilt oleks tõesti pidanud olema juba eelnimetatud kirjutist illustreerimas, kuid parem hilja, kui mitte kunagi.

KUIDAS KOLGA VALLA MEHED KEISRI JUURES KAEBAMAS KÄISID

Et iseendid mõista, peame teadma neid, kellest põlvneme.

Pojapoeg on kirja pannud 81-aastase vanaisa Tõnu Prümmeli mälestused 1913 aastal (trükkis ilmunud).

Kahala küla renditalu peremehe Tõnu Prümmeli mälestused 1867 – 1868 aastast, kui ta Kolga valla saadikuna viis kaebekirja krahv Nikolai von Stenbocki (1840-1902) peale tsaar Aleksander II-le. Kolga krahv Nikolai oli tsaar Nikolai I ristipoeg, Aleksander II aga Nikolai I poeg. Mälestuste üleskirjutaja ei andnud andmeid 81 aastase vanaisa nime kohta, see tuli välja selgitada: Tõnu Prümmel. Jutustus on kirja pandud Kolga maavalla keeles, nagu kolklased 90 aastat tagasi rääkisid. (Dr. G.Vilbaste rääkis, et tema kodus räägiti kolme kohaliku keelt: maakeelt, rannakeelt (teenija Kolga vallast) ja kolga keelt (koolivendade keel Kolga ministeeriumikooli pedagoogikaklassis)

Kolklane Astrid Veltsmaa

*sõnaseletusi: kõrvastegu – abitegu
tallitaja – valla talitaja
nuumakontraht – rendileping
haakenrichter – haagikohtunik*

Paljudest lugudest, mis minu vanaisa teoorjuse ajast ja selle ära kaotamisest vahetevahel kauge mälestuste mõju alla sattudes on jutustanud, on küll kõige tähelepanuväärsem tema keiser Aleksander II juures käimine.

Jutustuses nimetatud inimesed on kõik hingusele läinud, peale minu vanaisa, kes mullu sai 81 aastat vanaks. Vanaisa ütles enese siis aastat 35 vana olevat. (1867). Teoorjuse ja peksu ära kaotamise seaduse väljakuulutamise oli juba rohkem, kui aasta otsa nagu tõestas räägitud.

Kohtasid, kus peremehed mõisaga hästi läbi said, hakatud ükshaaval rendi peale andma. Kõrvastegu – teatud arv lõikuse ja kartulivõtmise päevi – olid peremehed siiski kohustatud mõisa tegema, kuulmata odava tasu eest. Mõisa põllul aga jagasid kupjad ikka veel julgesti kepihoopete teoliste turjale ja hackenrichti juures antud nagu ennegi 60 – 70 vitsalööki. Samal suvel läinud vanaisa kubjastega peksu pärast tülisse: pole tahtnud ennast lasta lüüa, mis siiski sündinud. Käinud siis Kiiu mõisas hakcenrichteri juures kaebamas. Kohtunik saatnud kubjasele käsu kohtusse ilmuda. Esimesel korral jäänud tulemata, teistkordse kutse peale tulnud nad Kiidu. Neid karistatud õige pehmelt, esiteks kirunud kohtunik natuke, et mispärast inimesi pekstakse, pärast lõpetanud isaliku noomimisega asja niisamuti ära. Vanaisal läks halvasti, mõis viskas ta ülesütlemata kevadel kohalt välja. Majakraam loobiti õue peale ehk küll peremeest ennast koduski polnud. Mõisas öeldud, et kubjastele vastuhakkamise ja kaebamaskäimise pärast tehtud. Hackenrichteri juures ei tulnud kaebamisest midagi välja, ähvardati ainult peksa anda. Mõis siiski kubernerite juurde. Vanaisa läks Toompeale kubermangu kantseleisse.

Eestois istusid akna peal kaks mõisnikku – öeldi kubeneri adjutantid olevat. Teine tuli minu juurde ja küsis kurja häälega: “Mis sul asja on?” Rääkis, et nii ja nii on: olen kubjaste poolt läbi pekstud ja kohalt välja aetud, tuln kubeneriherra poolt õiget kohut otsima. Selle pääle ütles adjutandiherra, et kubeneri pole koduski ja hakkas mind toast välja ajama. Võttis mul kasuka kraest kinni ja lükkas ukse poole. Mina kahmasin ka tema saterkuue rinnaesisest kinni ja ütlesin, et enne ei lähe, kui kubenerile oma häda olen ära rääkinud. Teadsin, et kuberner oli kodus. Korraga läks uks lahti ja kuberner – seekord oli Kehra saks Ulrich – tuli sisse. Adjutant kargas oma kohale tagasi. Kuberner küsis minu käest: “Mis sa armas laps palud?” Rääkis oma kaebtuse ära. “Sa lähed kubermangu kohtusse,” ütles kuberner ja käskis mind sinna juhutada. Läksime siis ühe kirjutajaga üle lossi hoovi teise majasse. Kohtutoas ootasin niikaua, kui kohus oli lõppenud, siis tuli üks pikk, tugeva kehaga kohtunik laua tagant välja ja küsis minu käest, jälle: “Noh, armas laps, mis sul rääkimist on?” Kordasin sedasama, mis enne kubernerilegi. Kuulas mu kaebtuse ära ja sõnas siis: “Ma olen kuulnud, et säääl Kolgas olevat vastaline rahvas – hakkavad mõisaherrale vastu ja tulevad siis suurde kohtusse kaebama. Tuleb Kolga krahv ja haagreht linna, saab siis nende käest küsitud, mikspärast sind peksti ja kohalt välja aeti. Kahe nädala pärast saab mõisa kiri saadetud.” Kirja ei tulnud ühtegi.

Läksin jälle kubermangu kohtusse kuulama. Seesama koljati moodi kohtuherra, kui kuulis, et Kolgast olen, ütles nüüd juba kurjema tooniga: “Sai krahvi käest järele küsitud. Sa oled mõisaherrale vastu hakanud, lähed nüüd mõisa ja lepid oma mõisaherraga ära. Teinekord ära niisugusesse suurde kohtusse tule, Jumalaga.” Nõnda siis ei saanud õigust midagi. Kaupmees Böckler Vanaturu kaelast andis nõu advokaadile rääkida. Juhatas mind advokaat Erbe juurde, nime ma hästi ei mäleta. Advokaat lubas esiteks kohe lahkesti asja oma pääle võtta ja ütles, et ma tahan katsuda, missugused püksid sel Kolga krahvil õige jalas on. Käskis omale kihelkonnakohtust kirja tuua, arvas, et ega nad seda kirja häämeelega anda taha, aga kohus peab selle kirja välja andma. Kihelkonnakohtus – kohus oli seekord Kiiu mõisas – ütles kohtuherra: “Sa võid oma asja suusõnal seletada, kirja pole vajagi”. Sõitsin jälle advokaadi juurde Tallinna. See ajas nüüd juba teistmoodi juttu: “Mulle teeb see kohtuasi suurt tüli. Kuberner nagu hakkab mind kiusama ja teised mõisnikud ka. Sa katsu õige krahviga ära leppida.” Olin sedamoodi õiguse nõudmisega niisama kaugel, kui hakatuseski. Sel ajal läks mõisa ja peremeeste vahekord aina teravamaks. Peremehed pidasid uut renti, millele veel tükk teoorjust juurde lisati, liiga kõrgeks ja tõrkusid seda maksmast.

Krahv kutsus mehi üksaaval mõisa ja katsus säääl kurjade sõnadega mõjutada: ähvardas kohtadest välja visata jne. Roobu Käsper ütles kindla sõnaga: “Mina seda renti ei maksa,” mispääle siis krahv temale oma käega niisuguse hoobi vastu pääd andis, et mees pool hingetult kontori põrandala maha kukkus.

Paljudel teistel peremeestel oli kohaliste võimumeeste juures kõik õiguseotsimine tagajärjeta jäänud või hoopis vastupidiste järeldustega lõppenud, siis hakati aru pidama, kuhu veel võiks kaebama minna. Üks endine kõrtsmik Anija vallast, Raudsepa Mikk, keda herra koha pealt välja ajas ja kes sellepärast saksaga kohut käis, oli mõnikord Peterburis käinud ja sinna Tallinnast kaupa vedanud. Ta oli laiema silmaringi omandanud mitmesuguste inimestega kokku puutudes. See hakkas Kolga meestele linnateel kokku juhtudes nõu andma, et saadikud Peterburisse keisri juurde saadaksid oma häda kaebama. See mõte meeldis meestele ja aina sagedasemaks minevad vaidlused mõisaga kõrge rendi pärast sundisid viimast abinõud tarvitusele võtma. Hakati koos käima aru pidamas, keda Peterburi saata ja millal seda teekonda ette võtta. Suurem kooskäimise ja nõupidamise koht oli seekord Pudisoo külakõrts. Kõrtsmik Madis Kruusbergi tunti üle kihelkonna kui lugupeetud ja mõistlikku meest. Teda hüüti lihtsalt Pudisoo Madiseks. Tihti öeldi: “Lähme Pudisoo Madise käest nõu küsima. Madis oli mitmeti huvitav isik, ei võtnud ise tilka viina, ega sundinud teisi jooma. Oli enne mõisas aidameheks ja pärast valitsejaks. Valitsejaamet läinud temale vastikuks, sellepärast palunud ta enese lahti ja hakanud Pudisoo kõrtsmikuks. Krahviga osanud Madis hästi läbi saada, kuid tarvitanud seda olukorda selleks, et tarbekorral peremeestele head nõu anda. Teiste orjaegsete kubjaste kõrval olnud Madis haruldane mõnus mees ja tema mälestus elab veel praegu vanemate inimeste südames, kui vanad oma noorpõlve elu puudutavad, iseäralise lugupidamisega nimetanud nad Pudisoo Madise nime.

Raudoja Mikul olnud Tallinnas keegi tuttav advokaat Tõnisson. Vaeste vanemate laps Tõnisson võeti kroonu kulul kasvatada ja koolitati advokaadiks. Sel ajal võtnud ka kroonu sagedaste kehvade inimeste, nagu soldatite, lapsi oma kulul koolitada ja kasvatada. Neid lapsi nimetanud rahvas “kolmikuteks”, arvatavasti sõnast “školnik”. Niisugune školnik oli ka Tõnisson. Enne käinud Tõnisson Maltsvetiga Krimmis ja viinud pärast Uuri küla mehi sinna. Tõnissonil polnud ka Peterburis tuttavaid. Tõnisson andnud Kolga meestele nõu palvekiri keisri nime pääle lasta teha ja kinnitanud, et siin suurem mõju oleks, kui vallatalitaja käe alla teeks. Käisid siis Pudisoo Madise juures nõu pidamas. Madis seletanud meestele kõik ära, palju mõisal ja vallal maad ja palju mõis vallalt teoorjuse ja raharendi läbi võtab. Vaieldi ja vahetati mõtteid selle üle, keda Tõnissoniga keisri juurde saata.

Raudoja Mikk arvati küll küüdimeheks ja üheks saadikuks kõige kohasem olevat, aga Kolga mehed pidid oma keskelt ühe saadiku valima. Kahala ja Uuri küla mehed käisid koos nõu pidamas. Hirvli külast käisid ainult Luuba Peeter ja Vanaveski Jakob kui julgemad ja ettevõtlikumad peremehed. Mõisa hirmu ja tundmata ettevõtte mõjul polnud just kellelgi tahtmist keisri juurde minna. Hakatud siis vanaisa tellima, et tema lähöks, sest kannatanud ju tema mõisa läbi kõige rohkem: käinud kõik kohtud läbi ja jäetud ikkagi kohast ilma. Vanaisa heitnud lõpuks nõusse. Tehtud siis kindlaks ülemal tähendatud mehi Peterburisse saata, et nad isiklikult palvekirja keisriherra kätte viiksid. Kulud otsustatud valla kanda võtta. Vanaisale määratud 8 rubla teekuludeks. Üleüldse läinud terve ettevõtmine 70 rubla maksma. Raha korjanud tallitaja peremeeste käest kokku. See oli suur raha ja andis laialdase kuulsuse. Nõupidamisi peeti hoolega salajas, et mõis midagi enneaegu ei kuuleks. Kohe peale asja otsustamist sõitnud Kolga tallitaja Vanakõrtsi Tõnu Gutman (Kuutman) linna ja lasknud õõsel kubeneri kantseleis üht tuntud ametnikku, venelast, pika palvekirja teha, kuhu kõik Pudisoo Madiselt saadud teated mõisa majapidamisest sisse pandud. Pääasjalikult on püütud palvekirjas näidata, et mõis ikka veel

sundis teoorjust tegema, kohti vähesel arvul rendi pääle andnud ja neidki üle jõu käiva raharendi ja kõrvalteo eest. Tähelepanemist juhitud seadusevastaselt edasivältava peksu tarvitamise pääle.

Õösel kirjutanud tallitaja säälsamas Toompää lossis palvekirjale valla esindajana oma nime alla. Tallitaja saanud väga hästi aru, kui kardetav see oli. Kõige paremal korral võidi teda jalamaid kohalt välja ajada, sel ajal aga, kui kohalik võim mõisnikkude käes seisis ja kubernerigi oli kohalikkude mõisnikkude seast., võis veel pahemat oodata. Tallitaja ütelnud: "Kui ma ise sellest midagi ei saa, siis minu lapsed ja lapselapsed ikka saavad."

Palvekirja andnud vallavanem linnas Tõnissoni kätte. Enne seda kuulatud Peterburist järele, kas keiser kodus on. Tehtud siis omavahel maha, et nädal pääle uut aastat (1868 aastal) tulevad kõik saadikud Valgejõe kõrtsi juurde kokku.

Määratud päeval ilmunud kõik Valgejõe: küüdimees Raudoja Mikk Tõnissoniga, Kolga valla saadik ja kaks Järva meest Metsataguselt, kes ka oma palvekirja keisrile tahtnud anda. Valgejõelt sõideti viiekesi hää lumeteega minema.

Raudoja Mikk oli öömajade ja muude teeoludega kaunis hästi tuttav, ta rääkinud pisut vene keelt. Sõit läks kuni Peterburini libedalt. Linna sisse sõiduks nõuti sel ajal veel jalakäijailt passi ja tunnistusi. Passi aga pääle Tõnissoni kellelgi ei olnud, sest mõisast neid küsima minna keegi ei usaldanud, siis oleks sõidu eesmärk tulnud avalikuks. Mehed jaotanud endid ilusasti koormate vahele ära ja pääsenud õnnelikult läbi. Päev peale ärasõitu saanud üks mõisa armualustest (Lauri Tiirik) Peterburi minemisest teada, läinud ja rääkinud mõisas asja krahvile. Krahv vihastanud hirmsasti ja küsinud, kas võiks veel mehi tee pääl kätte saada. Tiirik ütelnud, et see on võimatu – mehed Narvast läbi.

Neljanda päeva õhtupoolikul jõudsid mehed õnnelikult Peterburisse. Raudoja Mikk toimetas nad ühe tuttava kaupmehe juurde öömajale, kes häämehe poolest asja nõnda toimetas, et ilma passideta läbi saadi. Vara koidu ajal teisel hommikul läksid mehed keisri paleed vaatama. Tõnisson küsis lossi ees sandarmite käest, kas keiser kodus ja mis kell keiser välja läheb? Vahepääl käidud öömajas ja tulnud siis uuesti tagasi, kui keisri väljasõidu aeg kätte jõudnud. Keisri lossis käimisest jutustas vanaisa: "Tulime hommikul kella 10 ajal uuesti lossi juurde. Tõnisson viis meid rohuaja poolt kõrgete sammastega võlvitud eeskoja ukse ette, kust uulits libamisi ülespoole, võlvi alt läbi läks. Jäime ootama. Tõnisson ütles, et keiser tuleb varsti jalutama, siis anname palvekirja ära. Pääle meid tulid ka mõned soomlased oma palvekirju ära andma. Ootasime põksuva südamega, millal keiser välja tuleb.

Vähe aja pärast sõitis üks tore tõld kahe suure musta hobusega ette, selle pääle tuli keegi sõjaväe mundris häära lossist välja. Soomlased lasksid põlvili. Tõnisson ütles: "Ärge teie laske põlvili, see ei ole keiser." Varsti pääle seda, kui tõld oli minema sõitnud, astus kärmesti tugev, sirge ja elavate silmadega häära hallis sinelis lossi uksest välja. Nüüd käskis Tõnisson meid põlvili lasta: "See on keisrihäära ise." Tundsimise isegi ta olekust, et see suur häära oli., olime nõnda ärevil, et midagi ei suutnud mõelda. Keiser jäi seisatama, vaatas niisuguse tõsise näoga ja läbitungiva pilguga meile otsa, et meil süda rinnus hüppas, küsis siis valju, tugeva häälega midagi. Tõnisson vastas pikemalt. Siis käskis keiser meid lossi viia, ise läks ta jala uulitsat pidi kärmesti edasi. Meid viidi nüüd suurtest raudväravatest lossi hoovi pääle ja sealt kolmandale korrusele ühte kõrgesse suurde tuppä. Ühe ukse ees seisis toas kuus sõjariistus vahti ja üks murjan (neeger). Kuskilt uksest astus keegi uhke häära sisse. Enne seda, kui ta meie juurde tuli, keelas Tõnisson meile ära isekeskis midagi maakeeles rääkida: see häära olevat Essu krahvi poeg ja mõistvat maakeelt. Pidi üks keisri adjutantihäära olema. Ta tuli meie juurde ja küsis esiteks Tõnissonilt midagi vene keeles. Pärast pöördus meie poole ja küsis puhtas maakeeles: "Mis armu Teie keisrihäärralt palute?" Vastasime, et tulime paluma, et keisrihäära ei lubaks mitte nii kõrget renti nõuda ja haagrehid enam ilmsüüta inimesi peksta ei tohiks. "Peksa ei tohi," - ütles selle peale adjutantihäära ja läks minema. Natukese aja pärast tuli säälsamast uksest üks vene häära meie juurde, Tõnisson rääkis pärast, et see oli uus adjutant, kes Essu krahvi asemel ametisse astunud. Küsis, kas meil passid kaasas? Vastasime nagu Tõnisson enne õpetas, et passid jäid öömaja peremehe kätte. Küsis veel: "Kas võite Peterburis kaks päeva oodata, nii kaua, kui palvekirja saab läbi vaadatud?" Ütlesime: "Ei ole kuidagi võimalik, pole millega endale ja hobustele moona osta." Kartsime, et küsitakse mõisast järele ja võetakse meid kinni kui passideta inimesi. Selle pääle ei rääkinud adjutant enam midagi, võttis meie ja Järva meeste käest kirjad ära ja läks säälsamast uksest minema, kust oli tulnudki. Meid kästi veel oodata. Umbes tunni aja pärast tuli seesama vene häära tagasi ja ütles meile: "Keisri häära saadab teid nüüd Jumala nimel minema. Saate mõisast kirjad ja vastused kätte."

Siis juhutati meid jälle ilusasti lossist välja. Hakkasime lõuna ajal Peterburist tulema ja neljanda päeva õhtuks saime Kolka. Tõnissoni viis Raudoja Mikk linna. Pärast pole temast midagi kuulnud, kui Krimmi läks. Sain kodu, tuli Luuba Peeter, pärastine talitaja, kuulama, kuidas lood on. Läks paar-kolm nädalat mööda, ei tohtinud keegi krahvi käest kirja küsima minna. Viimati kutsutud talitaja mõisa. Krahv olnud tulist viha täis. Näidanud näpu vahel Peterburist saadud kirja, saadetud palvekirja olnud tal ka käes ja vandunud: "Kes käskis sind, kuradit, palvekirjale oma nime alla teha? Siin see vastus on, aga teie kuradite kätte ma seda kirja ei anna. Viin ta kubernerile näha, küll see teid juba õpetab." Pudisoo Madis juhtunud just krahvile vastu tulema, kui see Lühikesest Jalast üles kubernerit juurde läinud. Jäänud trepile seisma ja ütelnud: "Kuule, Madis, kas tead, mis kurat nad minuga on teinud: käinud mõisahäära pääle keisri juures kaebamas. Siin on see kiri, mis mulle saadeti ja nende kiri ka. Viin nad kubernerile näha."

Kevadel aeti talitaja ja abiline kubernerit juurde. Lastud lossi hoovi pääl oodata. Kuberner tulnud välja meeste juurde ja hakanud noomima ja poolkurja häälega rääkima: "Kuule, Kolga valla talitaja, mis sa oled teinud? Sa oled rumala tüki ära teinud, sind peab seina sisse müüritama... Mõisahäära palub su ette. Mine nüüd koju ja

üttele neile, et nad enam mõisaherra peale kaebama ei läheks. Sa oled ka vana ja ei näe enam hästi kohtulauas istuda: saab nüüd sinu asemel üks noorem mees ametisse pandud.”

Krahv ei tahtnud aga pärast mõningaid mehi talitajaks lasta panna. Vanakõrtsi Tõnu asemele valitud Luuba Peeter Paavel vallavanemaks. See oli oma aja kohta koolitatud mees – rääkinud ka saksa keelt. Krahv seisnud kangesti tema vastu. Polnud midagi parata ja jäetud viimati rahule.”

Mõju oli Peterburis käimisel olnud. Kohe peale seda jäetud peks järele, kubjaste käest võeti kepidki ära. Kohtade rendi päälle andmine hakanud jõudsasti edenema ja kõrge rendi pärast kohalt välja ajamist enam ette ei tulnud. Pärastpoole aeti rendivõla tõttu kohalt välja ikka kohtuotsuse põhjal. Vanaisale antud teine koht rendita tarvitada.

“Nüüd sa oled siin küll nuuma pääl olnud, aga edaspidi pead hakkama mulle renti maksma,” ütelnud krahv vanaisale 1883.aastal, maamõõtmise ajal.

Kolga muuseumi käsikirjakogust,

Kes oli

HAAGIKOHTUNIK, õigemini adrakohtunik, rahvakeeles aakreht haagreht, maapolitseikohtunik Lõuna-Eestis 15. saj. I poolest aastani 1668 (sillakohtu asutamiseni) ja Lõuna-Eestis 16. saj. algusest aastani 1888.a. Haagikohtunikud seati ametisse põgenenud talupoegade tagasinõudmiseks, hiljem ka määrasid karistust väiksemate süütegude eest (kuni 100 vitsahoopi), toimetasid juurdlust kriminaalasjus, täitsid kõrgemate kohtute ja valitsusasutuste korraldusi ning otsuseid. Haagikohtuniku valisid mõisnikud endi hulgast 3 aastaks. Igas maakonnas oli 3 haagikohtunikku, Järvemaal 2.

Asjakohast nalja

“Mis sa arvad,” küsis parun talupojalt, “missugune on meie elu teises maailmas?”

“Samasugune nagu siingi. Parunihärra ei tee midagi, mina aga töötan, kütan katelt, kus härra sees istub!”

***

Kas mees oli sees.

Sepp Jaan Jakobson läinud kord mõisnikuga tülli. Kähmluses said kannatada nii saks kui ka saksa kuub. Mõisnik kaebas Jaani kohtusse.

“Miks lõhkusid saksa kuue ja löid oma härrat?” küsitud kohtus kaebealuselt.

“Kas kuuel oli siis mees ka sees?” küsis sepp vastu.

Odratolgused.

Mõisa aegu pole Käina mees mitu päeva teole tulnud. Ilmunud siis ühel hommikul, lähker seljas. Opman kohe kärkima: “Mis sa vahtisid, et teole ei tulnud!”

Käina mees vastu: “Õlut tegin. Nee võtsi veel lehkriega seltsi ka.”

Opman lähkrist maitsma. Selge kaevuvesi. Härral hing täis, andnud Käina mehele abude vahele. Käina mees paluma: “Pai saks, ää peksa. Ma ütles küll poisile – Mats oha vett! Aga nee – ikka oo veel liiga kange, vettis saksa peast ogaraks.

***

Väljavõtteid loetust

VANA AJA RAAMAT. Karl Kello, 2000

Miks nimelt Maarjamaa?

L. Meri oletab “Hõbevalgemas, et Läänemeremaade nimetamise taga Ema jaoks võib peituda fantastiline kujutelm, nagu puutuksid Kirde-Euroopa alad vahetult kokku Lähis-Idas asuva Poja maa Palestiinaga. Lahendus võib ehk lihtsamgi olla. Neitsi Maarja püha nimi võis väga hästi kanduda meie maale lihtsalt kohaliku emajumala ja kristlaste Jumalaema sisulise samasuse tõttu. Öeldakse, et Jumal on üks, Tema juurde viivad vaid erinevad teed. Oma vaba tahte kohaselt võib inimene muidugi ka niisuguse tee valida, mis mööda minnes eal kohale ei jõua....

Paganliku taevavalguse ja kristliku tõelise valguse võrdkuju sünnivad mõlemad talvise päevapööramise aegu pühal jõuluööl. Uuel usul oli üldiselt kombeks ära kasutada müütilistesse aegadesse juurdunud tavasid ja vanu pühapaiku....

Maarjamaa on Ema maa. F. J. Wiedemann nimetab Maarjamaad *jumala jaoks; kõik on Maarja maa*, lisab ta teisel. Kui maainimene läheb *magama Maarja mulda*, siis päike läheb looja *Maarja valda*.

Otsimiskuulutused

· **STROMBERG**

IVAR STROMBERG otsib andmeid oma sugulase parun A. Strombergi kohta, kes elas 1920 a. Kuremaa mõisas Jõgevamaal ja kelle parunititel on registreeritud Eestis 1905.a.

* * *

SUGULASTE OTSIMISE KUULUTUSED EGes MEILILISTIS "SUGUSEELTS": MAI - AUGUST 2000

▪ **ELLER, HERM, KROLL, PÜSS**

"Minu nimi on Lars Püss ja ma olen pooleestlane-poolrootslane. Kahjuks ma ei oska eesti keelt, seetõttu kirjutan inglise keeles. Ma otsin oma isa sugulasi. Järgnevad andmed olen kogunud sugulastelt ja oma vanavanemate taotluselt Rootsi kodakondsuse saamiseks. Kui teate siit kedagi, palun võtke minuga ühendust.

Päisnik **PEETER PÜSS** on mu isa.

Päisnik

PÜSS, Peeter. Sündinud 1938-04-04 Tallinn, Harjmaa, Eesti. (Isa I:1, Ema I:2). Abiellunud 1964-07-18 Reslöv'is Ingrid Gunnel PERSSON'iga (sündinud 1938-11-12 Lilla Ettarp, Kongsmarken, Lund, Rootsi).

Lapsed:

PÜSS, Lars Peeter. Sündinud 1966-02-15 Fosie, Rootsi. Ristitud 1966-04-10 in Fosie, Sweden.

----- Esimene põlvkond -----

I:1 Isa

PÜSS, Peeter. Sündinud 1904-03-04 Vääna, Harku, Harjumaa, Eesti. Surnud 1970-02-28 Sofielund, Rootsi. (Laps Päisnik, Isa II:1, Ema II:2). Abiellunud 1933-02-26 Tallinn, Harjumaa, Eesti - abikaasa andmed järgnevad.

Lapsed:

PÜSS, Cara. Sündinud 1933-12-15 Eesti. Surnud 1992-10-16 in Karlavägen 82, VII, Oscar,Rootsi.

PÜSS, Peeter. Sündinud 1938-04-04 in Tallinn, Harjumaa, Eesti. (Vt Päisnik).

PÜSS, Maarja "Kicki". Sündinud 1943-07-08 in Tallinn, Harjumaa, Eesti.

I:2 Ema

ELLER, Eleonore "Nora". Sündinud 1906-01-15 St Petersburg, Venemaa. Surnud 1989-06-14 Kullstigen 3A III, Skogås, Trångsund, Rootsi. (Laps Päisnik, Isa II:3, Ema II:4)

Abiellunud 1933-02-26 Tallinn, Harjumaa, Eesti - abikaasa andmed toodud eespool.

----- Teine põlvkond -----

II:1 Isaisa

PÜSS, Pääro. Sündinud 1866-07-19 Porkuni, Eesti. Surnud Eestis. (Laps I:1). Abikaasa andmed järgnevad.

Lapsed:

PÜSS, Peeter. Sündinud 1904-03-04 in Vääna, Harku, Harjumaa, Eesti. Surnud 1970-02-28 Sofielund, Rootsi. (Vt I:1).

PÜSS, Syster. Sündinud Eestis. Surnud Kanadas.

II:2 Isaema

KROLL, Helene Marie. Sündinud 1872-11-23 Porkuni, Eesti. Surnud Eestis. (Laps I:1). Abikaasa andmed toodud eespool.

II:3 Emaisa

ELLER, Hans. Sündinud 1868-03-11 Tarvastu, Viljandimaa, Eesti. Surnud 1933-10-26 Tallinn, Harjumaa, Eesti. (Laps I:2). Abiellunud 1902-10-13 St Petersburg, Venemaa - abikaasa andmed järgnevad.

Lapsed:

ELLER, Hille. Sündinud 1904 St Petersburg, Venemaa. Surnud Austraalias.

ELLER, Eleonore "Nora". Sündinud 1906-01-15 St Petersburg, Venemaa. Surnud 1989-06-14 Kullstigen 3A III, Skogås, Trångsund, Rootsi. (Vt I:2).

II:4 Emaema

HERM, Julie. Sündinud 1878-08-02 in Viljandi, Eesti. Surnud 1964-03-17 Malmö, Rootsi. (Laps I:2, Isa III:7, Ema III:8). Abiellunud 1902-10-13 St Petersburg, Venemaa - abikaasa andmed toodud eespool.

----- Kolmas põlvkond -----

III:7 Emaema isa

HERM, Jan. Sündinud 1830 Viljandi, Eesti. Surnud 1892 Eestis. (Laps II:4). Abikaasa andmed järgnevad.

Lapsed:

HERM, Julie. Sündinud 1878-08-02 Viljandi, Eesti. Surnud 1964-03-17 Malmö, Rootsi. (Vt II:4).

HERM, 4 last.

III:8 Emaema ema

PALTSER, Viuu. Sündinud 1835 Viljandi, Eesti. Surnud 1902 Eestis. (Laps II:4). Abikaasa andmed toodud eespool."

Lars Püss (e-mail: Lars.Puess@swedbank.lu)

Kiri tõlgitud inglise keelest

[SUGUSEELTS May/2000]

▪ **MARRITOW, RAUK (RÕUK?), WILHELMSON**

“A. Esimene põlvkond: **ANTON RAUK (RÕUK?,** sündinud ca 1850) abiellunud **ANNA RAGA** (sündinud ca 1850).

B. PRIIDIK MARRITOW (sündinud ca 1850) abiellunud **MAI WILHELMSON** (sündinud ca 1850, tal oli õde **ELISABETH (LUSA) WILHELMSON**).

A. Teine põlvkond: **ANTON H. RAUK** (sündinud 29 Oct 1886; leer 10 May 1905 EELK Pühavaimu kogudus, Tallinn; surnud 1978 Turku, Soome). Abiellunud 1905 EELK Kaarli kogudus **WILHELMINE MARRITOW** (sündinud 31 Aug 1885; leer 15 May 1905 EELK Kaarli kogudus, Tallinn). Neil oli kolm last: **LINDA** (1906-1907), **LEMBIT** (minu isa, sündinud 28 Oct 1908, surnud 1996), **ILMAR** (sündinud 19 Jun 1913, surnud 1966).

Antonil oli neli õde-venda: Aleksander, Helene, Anna ja Vera. Wilhelminel oli õde Martha (sündinud 1879, abikaasa **GUSTAV BECKMANN** - neil oli kaks poega August ja Aleksander) ja vend Johannes (abikaasa Emma - neil oli kaks poega.) Johannes sai minu teada surma 1924. aasta detsembris. Emma viis poisid Venemaale.

Igasugune abi sugulaste leidmisel on väga teretunud. Minu teada oli Priidikul vend, kelle lapsed läksid Rootsi ja muutsid seal poliitilistel põhjustel oma perekonnanime.”

Lembit Rauk (e-mail: Lembit2@email.msn.com)

Kiri tõlgitud inglise keelest

[SUGUSELTS Aug/2000]

Vahendas Piia Heinla

Soovitame lugeda

EESTI KIRJANIKE LEKSIKON.

Eesti Raamat, ????

Sisaldab entsüklopeedilisi andmeid 1400 loovisiku kohta. 1995.a. ilmunud eelkäija täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Kohanimed on esitatud sellisel kujul, nagu nad olid kirjaniku sünni- ja tegutsemise ajal. Mainitud on, kelle poja-tütrena nad on sündinud.

KOOLITEED. Tartu, 1999

Eesti Rahva Muuseum korraldas kooliainelise teatmematerjali kogumise võistluse. Antud kogumikus on sellelt võistluselt 11 autori tööd, nende hulgas ka meie seltsi liikme, Voldemar Vitkini, meenutused.

EESTLASED VÄLJASPOOL EESTIT. Raimu Raag

TÜ Kirjastus, 1999

käsitleb väliseestluse teket, väliseestlase mõistet ning sellega seonduvaid probleeme, ümberasumisi, eestlaste elu erinevatel mandritel jne.

VANA TALLINN. ESTOPOL 2000 ja ESTOPOL 2001

X Sisaldab näiteks ühe Kadriorus kasvanu mälestuskilde. (Ea Jansen)

XI Käsitleb ka Toomkooli raamatukogu, kus leidis üllatavalt palju Eestimaa, Liivimaa ja Kuramaa ajaloomaterjale, samuti ka C. F. W. Russwurmi genealoogiaalaseid töid.

Üks vana foto

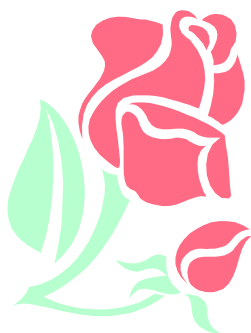
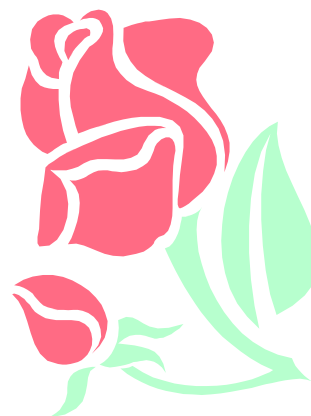

Foto pühendusega Kuusalu khk. Hirvli küla Innu talu peremehele Ludvig Veskarile

Õnnitlme

Juta Kuik	04.01.1946	55
Kati Jersmann	13.01.1971	30
Eve Paju-Tõeväli	15.01.1936	65
Juta Mickfeldt	15.01.1981	20
Rait Talvoja	24.01.1951	50
Are Saarne	24.01.1966	35
Malle Räni	30.01.1941	60

Emma Takis	06.02.1931	70
Astrid Veltsmaa	11.02.1941	60
Helju Linder	16.02.1931	70
Tiiu Kaare	16.02.1941	60
Helvi Hödrejärvi	17.02.1931	70
Alar Laev	18.02.1941	60

Meie autorid

ASTRID VELTSMĀĀ

Sündisin tuisusel veebruarioöl, Marss taevakummil, suure sõja jalgu 1941.aastal. Klassikaline stiilipuhas Kolga mõisaansambel, ajaloo legendid ja pärimused elavalt rahvasuus ning õpetajad, kes süvendasid ajaloo huvi – nii mõjutas lapsepõlv. Eesti suurimates toiduainetetööstuse ettevõtetes teenisin igapäevast leiba müügi- ja turundustööl, mis õpitud eriala. Kui mu 3 last said kooliteed käidud ja iseseisvale elujärjele, siis 1994.aasta kevadel tulid sünnikoju – Vahtramäele. Minu kodumaja on Kolga mõisaansambli kangrutemaja (eravaldu), 200 a kivimüüridega vanim elumaja külas, Vahtramäe koduõuel on mälestuskivi suurmaadleja A. Abergile, kodumajas muuseumituba.

Töö ja huviala on muuseumitöös meeldivalt ühendatud.

EGeS-ga liitusin Tartus 1994.aastal, hiljem liitusin seltsi Tallinna –Harju osakonnaga.

P.S. Seltsi tööst osavõtt on palju arendanud, laiendanud teadmisi muuseumitöös. Olen Muinsuskaitse Seltsi liige, Muinsuskaitseinspeksiooni usaldusisik, Muuseumiühingu liige, ESAS Tallinna osak. juhatus liige, Vana-Loksa Seltsi asutajaliige, "Memento" liige, "Kodukandi" liikumise liige ja Kodu-uurimise Seltsi liige, Eesti Rahva Muuseumi seltsi liige – nii enam-vähem Abergide suguvõsa vanematekogu liige.

12.novembril 2000.a. olin kutsutud Tallinn-Harju Prefektuuri hukkunud politseiametnike mälestusmärgi avamisele Rahumäe kalmistul. Mälestuskivile oli raiutud ka minu isa nimi.

Laualehe toimetaja:

Toimetaja: Ants Roomets

Tehniline toimetaja: Pille Mäerand

Liikmed: Ants Härma, Hjalmar Märskä

Telefon 6 775 011 mob. 051 991 736

Kirjad: 12614, Akadeemia 70 - 13

E-mail: pillem@emkk.ee